

УДК 821.112.2.09(092)"18/19"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-3-28>**Оксана СИВИК,***orchid.org/0000-0002-2329-8896*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри німецької та французької мов і методики їх навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) *kseija241983@gmail.com***СОЦІАЛЬНА КРИТИКА ЯК СКЛАДНИК ФОРМУВАННЯ
РАНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ГЕРГАРТА ГАУПТМАНА (1873–1888 РР.)**

Статтю присвячено дослідженню соціально-критичного виміру ранньої творчості Гергарта Гауптмана на періоду 1873–1888 років, який передував його визнанню як провідного драматурга німецького натуралізму. Метою розвідки є виявлення ідейно-філософських засад світогляду письменника та художніх механізмів репрезентації соціальної критики в малодосліджених поетичних і прозових текстах. У статті застосовано історико-літературний, герменевтичний і структурно-семантичний методи аналізу, що дало змогу простежити еволюцію авторської позиції в контексті соціально-політичних умов бісмарківської Німеччини.

Особливу увагу зосереджено на творах «Promethidenlos» («Доля Прометеевого потомка») та «Das bunte Buch» («Різнобарвна книга»), у яких уперше окреслюється критичне ставлення Гауптмана до процесів індустріалізації, урбанізації та пов'язаних із ними деформацій моральних цінностей. Доведено, що звернення до символічних образів і метафоричних структур зумовлене прагненням письменника опосередковано висловити соціальну критику в умовах цензурних обмежень. Аналіз образу головного героя Селіни дозволяє розкрити скептичне осмислення модерної цивілізації як чинника духовного занепаду та втрати людської невинності.

Зазначено, що в творах Гауптмана простежується думка про те, що усвідомлення байдужості, породженої сучасним світом, могло б стати передумовою морального оновлення людства. За його переконанням, людина здатна змінити суспільство та відновити природний, морально гармонійний порядок, якщо розпізнає зло, яке сучасність заклала в серцях людей, і замінить його добротою, що зберігається в утраченій невинності.

У підсумку встановлено, що ранні твори Гергарта Гауптмана становлять важливий етап формування його гуманістичної та етично зорієнтованої творчої концепції, яка згодом набула повного художнього втілення в драматургії письменника.

Ключові слова: соціальна критика, символізм, індустріалізація, моральна філософія, німецька література кінця XIX століття.

Oksana SYVYK,*orchid.org/0000-0002-2329-8896*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of German and French Language and their Teaching Methods

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *kseija241983@gmail.com***SOCIAL CRITICISM AS A COMPONENT IN THE FORMATION
OF GERHART HAUPTMANN'S EARLY CREATIVE METHOD (1873–1888)**

This article is devoted to the study of the socio-critical dimension of Gerhart Hauptmann's early work from 1873 to 1888, which preceded his recognition as a leading playwright of German naturalism. The aim of the study is to identify the ideological and philosophical foundations of the writer's worldview and the artistic mechanisms of representing social criticism in little-studied poetic and prose texts. The article uses historical-literary, hermeneutic, and structural-semantic methods of analysis, which made it possible to trace the evolution of the author's position in the context of the socio-political conditions of Bismarck's Germany.

Particular attention is focused on the works *Promethidenlos* (*The Fate of Prometheus' Descendant*) and *Das bunte Buch* (*"The Colorful Book"*), in which Hauptmann's critical attitude towards the processes of industrialization, urbanization, and the associated deformation of moral values is outlined for the first time. It is proven that the use of symbolic images and metaphorical structures is due to the writer's desire to indirectly express social criticism in the context of censorship restrictions. An analysis of the image of the main character, Selina, reveals a skeptical understanding of modern civilization as a factor in spiritual decline and the loss of human innocence.

It is noted that Hauptmann's works reflect the idea that awareness of the indifference generated by the modern world could become a prerequisite for the moral renewal of humanity. He believed that people are capable of changing society

and restoring a natural, morally harmonious order if they recognize the evil that modernity has instilled in people's hearts and replace it with the kindness preserved in lost innocence.

In conclusion, it has been established that Gerhart Hauptmann's early works represent an important stage in the formation of his humanistic and ethically oriented creative concept, which later found full artistic expression in the writer's dramaturgy.

Key words: *social criticism, symbolism, industrialization, moral philosophy.*

Постановка проблеми. У сучасному українському літературознавстві творчість Гергарта Гауптмана розглядається переважно в контексті німецького натуралізму, проблем соціальної детермінації особистості та гуманістичного спрямування європейської драми кінця XIX – початку XX століття. Дослідження українських науковців зосереджені насамперед на аналізі його зрілої драматургії, зокрема п'єс «*Vor Sonnenaufgang*», «*Die Weber*», «*Der Biberpelz*», які інтерпретуються як художнє осмислення соціальної нерівності, класових конфліктів і моральної відповідальності людини в умовах індустріального суспільства.

У працях українських германістів Гауптман постає як ключова постать формування соціально зорієнтованої драми, що поєднує натуралістичну поетику з елементами символічного узагальнення. Дослідники акцентують увагу на проблемах соціальної справедливості, образі «маленької людини», а також на драматургічних засобах відтворення колективного суб'єкта, зокрема робітничого середовища. У низці наукових розвідок підкреслюється зв'язок творчості Гауптмана з європейською традицією соціальної критики та вплив його драм на подальший розвиток німецької й світової сцени.

Драматургія Гергарта Гауптмана є показовим прикладом модерністського художнього процесу, в межах якого взаємодіють і нашаровуються різні пласти культурної традиції, що уможлиблює внутрішню комунікацію між історичними епохами. Концептуальні засади індивідуальної естетики письменника пов'язані з його уявленнями про сутність драми, викладені у теоретичних працях та автобіографічних текстах, також зосереджуються на специфіці драматичних категорій амальгамності та еристичності. Амальгамність у драмі Гауптмана виявляється як поєднання гетерогенних художніх елементів, тоді як еристичність визначає динаміку драматичного розвитку, зумовлюючи рух дії в межах часової реальності (Сивик, 2023: 3).

Таким чином, наявні дослідження створюють ґрунтовну теоретичну базу для осмислення соціальної проблематики драматургії Гергарта Гауптмана, проте виявляють очевидну лакуну щодо аналізу його ранньої творчості як самостійного й концептуально важливого етапу. Саме це зумов-

лює актуальність подальших наукових розвідок, спрямованих на комплексне вивчення витоків соціальної критики та гуманістичної позиції письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз українських публікацій засвідчує, що ранній етап творчості письменника, зокрема його поетичні й прозові тексти 1870–1880-х років, залишається малодослідженим. Окремі науковці лише побіжно згадують ранні твори Гауптмана як передумову формування його натуралістичної естетики, не приділяючи достатньої уваги їхньому символічному характеру та соціально-філософському потенціалу.

Проблематика творчості Гергарта Гауптмана привертала значну увагу українських письменників, перекладачів і літературних критиків кінця XIX – початку XX століття. До осмислення художнього доробку німецького драматурга зверталися такі діячі української культури, як І. Франко, Г. Цеглинський, Ю. Кміт, М. Яцків, а також Леся Українка, у працях яких простежується інтерес до соціально-етичної проблематики та новаторських художніх принципів драматургії Гауптмана. Вагомий внесок у вивчення літературної спадщини письменника здійснив український літературознавець і критик Сергій Родзевич, який зосереджував увагу на аналізі поетики та ідейного спрямування його творів (Сивик, 2023: 2).

Особливе значення для рецепції драматургії Гергарта Гауптмана в українському культурному просторі мали переклади його п'єс. Так, у 1899 році Леся Українка здійснила переклад драми «Ткачі», а починаючи з 1898 року твори письменника перекладали М. Павлик, А. Крушельницький, Б. Грінченко, Ф. Федорців, М. Голубець. У пізніший період до перекладацького та дослідницького осмислення драм Гауптмана долучилися С. Тобілевич, М. Вороний, О. Бублик-Гордон, Ю. Назаренко та інші, що сприяло глибшому засвоєнню його творчості в українській літературній традиції.

Метою статті є дослідження ролі соціальної критики у становленні раннього творчості Гергарта Гауптмана (1873–1888 pp.) шляхом аналізу її вияву в проблематиці, системі образів та художніх принципах його ранньої творчості.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях, присвячених творчості Гергарта

Гауптмана, біографи й літературні критики переважно зосереджують увагу на його драматургії та оповіданнях як основних джерелах виявлення соціальної, економічної й політичної критики німецької дійсності та суспільства загалом. Водночас лише поодинокі дослідники належним чином аналізують поетичні тексти й прозові спроби митця, створені до його визнання на сцені берлінського театру «Фрайє Бюне».

Сам Гауптман розглядав мистецтво як морально значущу силу, здатну впливати на уявлення про справедливість, ототожнюючи художню форму з власною етичною позицією. Саме в ранніх творах письменника закладено ідейно-естетичні засади тієї глибокої соціальної критики та гуманістичного співчуття до людини праці, які згодом визначили силу й переконливість його драматургії. Послідовна увага до долі соціально вразливих верств населення свідчить про виразну гуманістичну настанову митця, сформовану під впливом процесів стрімкої індустріалізації та соціально-економічних трансформацій у Німеччині кінця XIX століття (Berger, 2002: 46).

Аналіз ранніх творів Гергарта Гауптмана, створених до його поїздки до Цюріха влітку 1888 року з метою відвідин брата Карла, дає змогу глибше осмислити морально-філософські засади світогляду письменника, а також його уявлення про суспільство й людину в ньому. Значна частина цих текстів має символічний характер, що було зумовлено суспільно-політичними умовами бісмарківської Німеччини, де відкрите висловлення критичних поглядів на державний устрій або соціальні інститути могло спричинити репресивні наслідки. За таких обставин Гауптман вдавався до опосередкованих художніх форм, аби передати власне ставлення до соціальної реальності та становища простих людей.

Важливим критерієм у визначенні меж раннього періоду творчості Гергарта Гауптмана є процес переосмислення драматургом власного художнього доробку. Попередні теми й проблеми набувають нового смислового звучання, функціонуючи в іншому інтерпретаційному реєстрі. Гауптман дедалі виразніше сприймає свої твори як особисту традицію, відкриту до перегляду, переосмислення та оновлення. У цьому контексті літературознавчий аналіз ранньої драматургії митця логічно розпочинається з його першої п'єси «Перед сходом сонця» і завершується драмою «Заручниця Карла Великого», від якої бере початок філософська саморефлексія німецького драматурга (Сивик, 2024: 2).

Письменник послідовно обстоював переконання, що мистецтво має виражати філософію

митця та виконувати етичну функцію, спрямовуючи сучасне йому людство до внутрішніх духовних цінностей. Осмислюючи виклики своєї епохи, Гауптман розглядав драматичне мистецтво як вияв «продуктивного скептицизму», в межах якого трагедія постає художньою формулою екзистенційної проблематики людського буття. Саме крізь призму ранніх текстів і зрілої драматургії виявляється його критичне, подекуди скептичне бачення соціально-політичної ситуації в Німеччині періоду правління Вільгельма та становища народних мас.

Першими літературними спробами Гергарта Гауптмана стали: поема «Hermannslied» («Пісня про Армінія», 1880) та епічна драма «Germanen und Römer» («Германці та римляни», 1881), у яких порушується тема боротьби за національну незалежність від римського панування. З огляду на нещодавні військово-політичні перемоги об'єднаної Німеччини над Австрією та Францією, звернення молодого автора до мотивів національної величчя - як історично зумовленої, так і художньо сконструйованої - видається закономірним (Lerppmann, 1986: 24).

Занепокоєння Гауптмана майбутнім Німеччини та умовами життя її народу знайшло художнє відображення у двох ранніх творах, які залишилися поза основною увагою дослідників соціально-критичного аспекту його спадщини. Йдеться про «Promethidenlos» («Доля Прометеевого потомка») та «Das bunte Buch» («Різнобарвна книга»), у яких уперше окреслюється авторське бачення кризового стану суспільства, зумовленого процесами індустріалізації та урбанізації. Роботу над обома текстами Гауптман розпочав у 1884 році, тобто задовго до резонансної прем'єри драми «Vor Sonnenaufgang», що стала переломним моментом у його творчій кар'єрі.

Через образ головного героя «Promethidenlos» – Селіну-письменника артикулює власне неприйняття сучасної цивілізації та наслідків, які вона спричинила для моральної цілісності й «невинності» людства. Біографічні паралелі, зокрема подорож Гауптмана Середземномор'ям у 1883 році з зупинкою в іспанському порту Малага, відбиваються в сюжетній лінії твору: Селін у процесі духовних пошуків також прибуває до Малаги, де його зустріч із повією набуває символічного значення. Саме в цій сцені виявляється критичне ставлення автора до соціальної дійсності, що дозволяє простежити ранні контури його соціально-філософської рефлексії (Hauptmann, 1963: 456).

У цьому творі Гергарт Гауптман послуговується символічним образом корупції, уподібнюючи її до

черв'яка, що нищить невинність молодого паростка, тим самим репрезентуючи ідею порушення природного порядку. Образ жінки навмисно наділений рисами дитячості, що підкреслює моральну деформацію соціального середовища. Так само як суспільство прагне замаскувати руйнівну сутність модерної доби, яка підточує духовну чистоту людства, героїня намагається приховати свою справжню ідентичність під зовнішньою оболонкою уявної невинності.

Персонаж Селіни, подібно до самого автора, перебуває в пошуках чесноти, однак щоразу стикається з її відсутністю в сучасному моральному порядку. Його роздуми виявляють глибоку недовіру до усталених етичних норм, які постають як система удаваних цінностей, що пригнічують істину. Задоволення, за цією логікою, функціонує як форма маскування правди, а зовнішня доброчесність – як оманлива оболонка, за якою приховується духовна порожнеча.

Сучасне суспільство, пропонуючи людині те, що відповідає її бажанням, водночас приховує справжню ціну такого вибору – поступову втрату моральної цілісності та духовної невинності. Індустриалізація й процеси модернізації постають у Гауптмана як сили, що руйнують внутрішній світ народу. Через постать Селіни письменник формує етичний імператив викриття: прагнення зірвати маску з фальші та протиставити людину її власній байдужості до духовних основ існування.

Можливо, гостре сприйняття Гауптманом егоїзму та байдужості людей у його творчості було зумовлене особистим досвідом, що трапився в 1884 році, незадовго до роботи над драмою.

Під час навчання в Берлінському університеті письменник дружив із Шідевіцем, сином пастора, який важко захворів. Хвороба була настільки серйозною, що Гауптман порівнював її з власною недугою, перенесеною в Римі. Під час гарячкових марень Шідевіца Гауптман викликав лікаря. Коли медик нарешті з'явився, він поцікавився, чи є кошти на оплату його послуг; оскільки Гауптман та його товариші були бідними студентами, ніхто не міг запропонувати гонорар. Лікар залишив помешкання, відмовившись надати допомогу (Berger, 2002: 24).

У подальшому Гауптман із іншим другом доправив Шідевіца до єврейської лікарні, де молодий лікар помістив пацієнта в холодне ліжко на третьому поверсі без належної уваги до його стану. Наступного ранку, коли Гауптман прийшов провідати хворого, він дізнався про його смерть вночі. Досвід взаємодії з цими лікарями, де матеріальний прибуток і байдужість переважали над поря-

тунком життя, залишив у письменника глибокий емоційний слід. Саме подібні прояви бездушності та соціальної несправедливості стали предметом критики в драмі «Promethidenlos», де Гауптман порушує питання моральної відповідальності та етичної деградації суспільства.

Подорож Гауптмана Італією в 1883 році стала практичною реалізацією цих ідей: він усвідомлював культурну втому та критикував соціальні умови Німеччини, вбачаючи необхідність морального й духовного пробудження індивідів. Письменник відкрито називав себе бунтівником, намагаючись через художнє слово впливати на свідомість людей і перетворювати їх на прихильників цінностей, що відповідали б духовному спадку минулого, а не неприродним законам сучасності.

Через образ Селін Гауптман демонструє, що боротьба окремої особистості з соціальним злом сучасного міста часто виявляється марною. У Неаполі герой переживає глибокий сум і почуття безсилля, усвідомлюючи обмеженість власних можливостей у протидії байдужості та соціальній інертності. Автор показує, що сучасне урбанізоване середовище не лише породжує моральну апатію, а й посилює її, роблячи індивідуальні спроби змін недостатніми для подолання системного зла.

Таким чином, Гауптман через художній образ Селіни наголошує на соціально-філософській ідеї, адже справжня трансформація суспільства потребує колективного усвідомлення моральної відповідальності, а індивідуальна боротьба без суспільної підтримки не може бути ефективною.

Висновки. Дослідження раннього періоду творчості Гергарта Гауптмана (1873–1888 рр.) свідчить про те, що вже на початкових етапах його літературної діяльності письменник активно формував власний соціально-критичний світогляд, який пізніше визначив концептуальну основу його драматургії. Символічні образи та метафори, що використовуються письменником, дозволяють оцінити його гостре критичне ставлення до індустриалізації та урбанізації, які руйнували моральну цілісність людини та духовну невинність. Через художні образи Гауптман виявляє скептичне бачення соціальної реальності: сучасне місто та його інститути сприяють поширенню байдужості, егоїзму та аморальності, а спроби окремої особистості протистояти цьому злу виявляються обмеженими.

Біографічні обставини, що впливали на раннє формування світогляду письменника, мали значний вплив на його соціальну та моральну рефлексію. Особливе місце в ранніх творах займає концепція відновлення моральної чистоти та невинності людини як протидії соціальному злу.

Гауптман підкреслює, що для трансформації суспільства необхідне усвідомлення людьми власної відповідальності за зло, яке породжує сучасність, та заміна цього зла добротою, збереженою у втраті невинності. Ранній соціально-критичний дискурс Гауптмана, простежений у його символічних і метафоричних творах, демонструє формування гуманістичної позиції автора та прагнення через мистецтво впливати на суспільство. Він вважав, що художня форма є відображенням моральної філософії митця і здатна «викрити правду» та «зняти маску з лица брехні», протиставляючи людську байдужість до самопізнання та морального очищення.

Таким чином, ранні твори Гауптмана становлять фундамент його подальшої творчості, формують основні напрями соціальної критики, етичної рефлексії та художнього осмислення взаємодії особистості з суспільством. Цей період демонструє, що письменник не лише фіксує соціальні проблеми, а й через символічні художні засоби пропонує морально-етичне переосмислення сучасності. Його рання творчість є важливим джерелом для досліджень формування німецької соціально-критичної драми та розуміння взаємозв'язку особистісного досвіду автора з художньою концепцією його літературної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сивик О. Натуралістична концепція світу в творчості Г. Гауптмана. Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2023. Вип. 60. Т. 3. С. 147–152. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-23>.
2. Сивик О. Філософська концепція Г. Гауптмана в культурно-історичному контексті. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. праць. Дрогобич, 2024. Вип. 72. Т. 2. С. 176–179. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-3-25>.
3. Berger K. L. Gerhart Hauptmann und das deutsche Drama der Moderne. Berlin: de Gruyter, 2002.
4. Hauptmann, G. Abenteuer meiner Jugend. Berlin und Weimar: Fischer Verlag, 1980. 901 S.
5. Hauptmann, G. Die Reden. Sämtlichen Werke in XVII Bänden. Berlin: Fischer Verlag, 1963. B. XVI. 1045 S.
6. Hauptmann, G. Sonnen. Meditationen. Das Gesammelte Werke in zwölf Bänden. Berlin: Fischer, 1942. B. 11. S. 3–28.
7. Hauptmann, G. Tagebücher 1897 – 1905. Frankfurt am Main: Propyläen, 1985. 790 S.
8. Leppmann, W. G. G. Hauptmann. Leben, Werk und Zeit. Bern: Scherz Verlag, 1986. 415 S.
9. Sprengel, P. Die Wirklichkeit der Mythen. Untersuchungen zum Werk. Berlin: Hrsg. Von S. Steinecke, 1985. 230 s.

REFERENCES

1. Syvyk O. (2023) Naturalistychna kontsepsiia svitu v tvorchosti H. Hauptmana. [The naturalistic concept of the world in the works of G. Hauptmann] Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuz. zb. nauk. prats. Drohobych, 2023. Vyp. 60. T. 3. S. 147–152. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-3-23>. [in Ukrainian]
2. Syvyk O. (2024) Filozofska kontsepsiia H. Hauptmana v kulturno-istorychnomu konteksti. [H. Hauptmann's philosophical concept in a cultural and historical context] Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuz. zb. nauk. prats. Drohobych, 2024. Vyp. 72. T. 2. S. 176–179. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-3-25>. [in Ukrainian]
3. Hauptmann, G. (1980) Abenteuer meiner Jugend. Berlin und Weimar [Adventures of my youth]: Fischer Verlag, 1980. 901 S. [in German].
4. Hauptmann, G. (1963) Die Reden. Sämtlichen Werke in XVII Bänden. [The speeches. Complete works in XVII volumes] Berlin: Ficher Verlag. B. XVI. 1045 S. [in German]
5. Hauptmann, G. (1942) Sonnen. Meditationen. Das Gesammelte Werke in zwölf Bänden. [Suns. Meditations. The collected works in twelve volumes]. Berlin: Fischer. B. 11. S. 3–28. [in German]
6. Hauptmann, G. (1985) Tagebücher 1897–1905. [Diaries 1897–1905] Frankfurt am Main: Propyläen. 790 S. [in German]
7. Kemper, D. (2003) Moderneforschung als literaturwissenschaftliche Methode. Germanistische Jahrbuch GUS «Das Wort» [Modernist research as a literary method. German Studies Yearbook GUS «The Word»] Hrsg. von. M. Vollstedt im Auftrag des DAAD. Berlin. S. 161–202. [in German]
8. Leppmann, W. (1986) G. G. Hauptmann. Leben, Werk und Zeit. [Life, work and time] Bern: Scherz Verlag. 415 S. [in German]
9. Nietzsche F. (1967) Werke. Kritische Gesamtausgabe. [Works. Complete Critical Edition] Berlin-New York: Walter de Gruyter. 448 S. [in German]
10. Schmitz, W. (2010) Hauptmanns dichterisches Wohnen. [Hauptmann's poetic living] Dresden: Thelem. 322 S. [in German]
11. Sprengel, P. (1985) Die Wirklichkeit der Mythen. Untersuchungen zum Werk. [The reality of myths. Studies on the work]. Berlin: Hrsg. Von S. Steinecke. 230 S. [in German]
12. Stern W. (1905) Beitrage zur Psychologie der Aussage. Zweite Folge, Drittes Heft. [Contributions to the psychology of testimony. Second series, third issue] Verlag von J.A. Barth, L. 344 S. [in German]
13. Vietta, S. (1992) Die literarische Moderne. [Literary modernism]. Stuttgart: Metzler. 361 S. [in German]

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

